

נוביני קרקובסקיה Nowiny Krakowskie

ארגון יוצאי קרקוב בישראל
Zwiazek Krakowian w Izraelu
Association of Cracowians in Israel

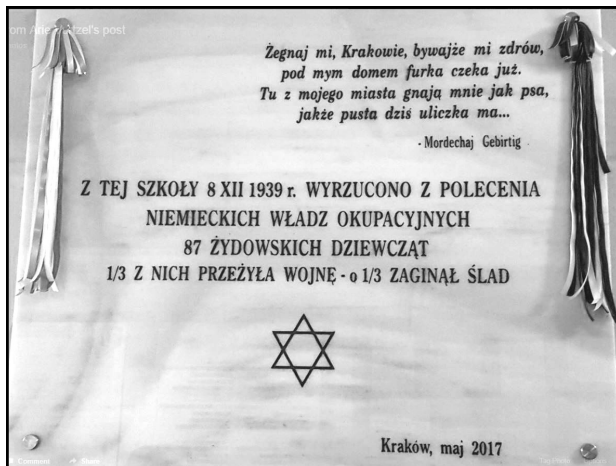
כתיבה, עריכה והבאה לדפוס: לילי הבר
רח' הנוריות 31, הרצליה, 4672630
cracowassociation@gmail.com
טלפון: 09-9579540, פקס: 054-4436366
www.cracow.org.il

www.facebook.com/groups/cracowassociation

גליון 124 יוני 2017 סיוון תשע"ז

בטאון ארגון יוצאי קרקוב בישראל

התלמידות היהודיות של גימנסיה מס' 2

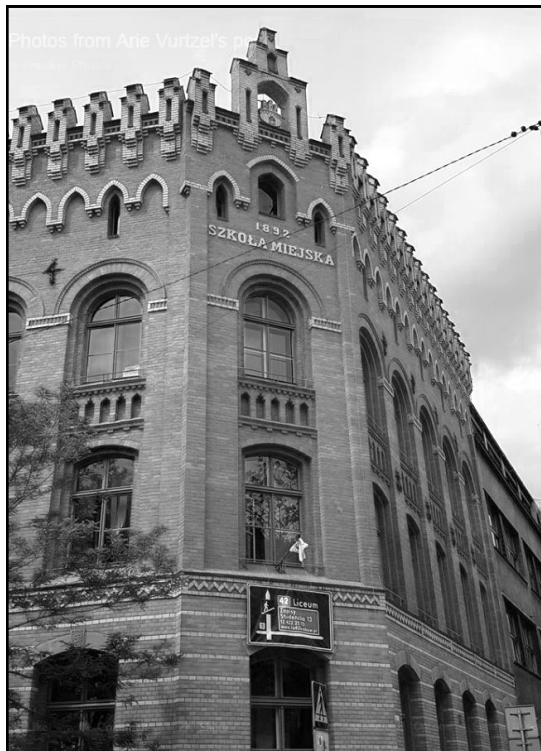
בקרוב, ברחוב סטודנצקה (Studencka) מס' 13, שוכנת גימנסיה מס' 2 על שם אדם מיצקביץ, ובעבר שכן בבניין ביה"ס היסודי מס' 13, שנוסד בשנת 1892.

לקראת חגיגות 125 שנים להקמת בית הספר, מצאה מנהלת בית הספר, ד"ר גבריאלה אולשובסקה (Gabriela Olszowska) בעליית הגג, את יומני הנוכחות מהשנים 1938/39 ו-1939/40, ובהם נמצאה רשימה של 87 תלמידות

יהודיות. על פי צו של שלטונות הכיבוש הגרמניים מ-8 בדצמבר 1939, אולצו התלמידות היהודיות לעזוב את ספסל הלימודים, ונאסר על היהודים ללמוד.

הגב' אולשובסקה החליטה להנציח את זיכרון, ובשיתוף פעולה עם "יד ושם" נמצא תיעוד על 51 מהבנות. מתוך המידע עולה כי 21 תלמידות נרצחו בשואה, 24 שרדו ולא ידוע מה עלה בגורלן של 42 האחרות.

בסוף חודש מאי הוסר הלוח מעל שלט לזכרון של התלמידות היהודיות של בית הספר. בשלט מצוטט חלק משירו של מרדכי גבירטיג, "רוב שלום לך קרקוב", וכך נכתב, בתרגום לעברית: "רוב שלום לך קרקוב! קרקוב, רוב שלום. יש כבר עגלה לפני דלתך, הצורר צורח ואותי היום מגרש כמו כלב מביתי..." ועוד נכתב: "בבית ספר זה, ב-8.12.1939, בהוראת שלטונות הכיבוש הגרמניים, סולקו 87 נערות יהודיות. שליש מהן שרדו את השואה, ועקבותיהם של שליש לא ידועים. קרקוב, מאי 2017"

פתיתים,

משפחתם של קופל ופרל צוקרמן התגוררה ברחוב בז'וזובה 13 יחד עם ילדיהם: מרדכי-גיימס, שרה, דבורה, שושנה-רוז'ה ומשה-מוניק. האם מישהו הכיר את המשפחה?

רותי טבנקין 052-3794217
alontn@merchavia.org.il

עו"ד אורי הופרט מבקש להבהיר לגבי הפנסיה ממטלת פולין כי אין צורך באזרחות פולנית עכשווית, די בכך שהמבקש היה אזרח פולין בשנת 1939; הפיצוי הוא ליהודים קרבנות השואה אשר היו תחת הכיבוש הגרמני; הפיצוי תקף גם לגבי יהודים שהוגלו לברח"מ והיו לקרבנות משטר סטלין (מי שברח ביוזמתו לברח"מ לא יזכה, כנראה, בפיצוי).

עו"ד וונטריון אורי הופרט
huppertoffice@gmail.com

עו"ד צבי נגלר מיידיע, בתשובה לשאלות של פונים, כי כל מי שנולד בפולין, כולל בשטחים ששייכים היום לרוסיה או אוקראינה, עשויים להיות זכאים לאזרחות פולנית, ובתנאי שיש להם תיעוד מתאים.

גם ילדיו ונכדיו של מי שהוכר כאזרח פולני עשויים להיות זכאים לאזרחות פולנית, ולא נדרש ויתור על האזרחות הישראלית. ליעוץ (חינם) אני לרשותכם.

עו"ד וונטריון צבי נגלר
naglerz@yahoo.com

מי שטרם שילם דמי חבר לשנת 2017 מתבקש לשלוח המחאה ע"ס 150 ש"ח,

לפקודת ארגון יוצאי קרקוב בישראל

לרחוב הנוריות 31 הרצליה מיקוד 4672630

או לבצע העברה לחשבון בבנק איגוד סניף הסדנאות (079) חשבון 216789

ימים בגטו קרקוב

"...במרוצת הזמן נעשה גטו קרקוב צר מלהכיל את כל תושביו. יהודים רבים חיפשו לעצמם מקלט בעיירות הקטנות שבסביבה הקרובה והרחוקה, והגיעו גם לראבקה, וכך הגעתי גם אני עם ילדי לראבקה...

חזרתי לגטו קרקוב ביוני 1942. כדי לצמצם את מספר תושביו שלחו הגרמנים אלפי יהודים למחנה ההשמדה בברגן-בלזן*, ביניהם היה גם אבי בן השישים. בשנים עברו התגוררנו בקרקוב בדירת פאר, כמשפחה שחיה באושר, מבוססת מבחינה כלכלית. כעת נאלצנו להצטופף בחדר אחד. למעשה גרנו ארבע משפחות בדירה בת שני חדרים ומטבח. החדר שלנו שימש כמעבר וגם כמטבח בו בישלתי את ארוחותינו.

הימים שבין יוני לספטמבר היו שקטים יחסית, אם כי נאלצנו מדי בוקר להתייצב לעבודת כפייה, ובאתר הבנייה ספרו ומנו אותנו, ובערב החזירו אותנו למקומנו. ב-19 בספטמבר** פשטה שמועה כי למחרת יישלחו שוב אלפי יהודים לברגן-בלזן, והגטו היה כמרקחה. בהלה אחזה בנו, ובראש דאגתנו עמדה הצלת הילדים. רבים הבריחו את ילדיהם אל מעבר לגדר התיל, לידי מכריהם הנוצרים. ראויים לשבח השוטרים הפולנים שסייעו לכך במו ידיהם. גם אני העברתי בדרך זו את בני נורברט, בן העשר. הילד הגיע בכוחות עצמו אל שומר הבית בו שכן המפעל לעבודות בניין ואינסטלציה, שהיה באותה עת שייך עדיין לנו ולשותפנו הארי (הגרמנים אסרו על היהודים לנהל בעצמם את מפעליהם).

את הבהלה שהשתררה בגטו קשה לתאר. נודע כי כעשרת אלפים מיהודי הגטו נכללו ברשימת המיועדים למשלוח. קרונות הבקר עמדו בתחנת הרכבת, בקרבת הגטו, מוכנים להסעת הקרבנות. משפחות רבות הסתתרו בלילה, ולכן לא התמלאה המכסה הנדרשת. בו בלילה כיתרו

משמרות ה-אס.אס. את הגטו, כדי שאיש לא יוכל להמלט. גם בתוך הגטו שוטטו אנשי אס.אס. רבים, שנעזרו על ידי המיליציה היהודית שאורגנה עם הקמת הגטו. מפקד אותה מיליציה היה יהודי אדוק, שמחה ספירא, אשר גילח את זקנו ואת פאותיו בתקווה שעל ידי כך יציל את משפחתו ואת עצמו.

בבוקר נודע לנו כי בלילה פורסם צו שעל פיו על כל תושבי הגטו לצאת מדירותיהם ולהמציא ברחוב, איש איש בקבוצת העבודה שלו. בעלי אמר לי שאם המצב ילך ויחמיר יש לו עוד דרך הצלה: אחד מחבריו לעבודה, שעסק ברשת הביוב העירונית, מסר לידי את תוכנית תעלות הביוב התת-קרקעיות, וכי הפתח של אחת ההסתעפויות נמצא בתוך הגטו.

לפי שעה יעץ לי בעלי להצטרף עם בני לקבוצת הפועלים עמם עבדתי בבית החרושת לייצור מברשות שהקימו הגרמנים בגטו. לדעתו עשוי היה מקום העבודה לתת הגנה טובה ביותר לעובדיו. הוא עצמו פנה לקבוצתו, כפי שחייב היה לעשות בהתאם לתפקידו.

כשחצינו את ככר זגודה ראינו המוני בני אדם, מוקפים שוטרים גרמנים, שבידיים פשוטות לעברנו התחננו: "הצילו אותנו!" אנשי הגסטפו גררו את הנשים ואת הילדים למקום הריכוז וצרחו: "לא נשאיר אף לא אשה ואף לא ילד בגטו!"

יום העבודה התחיל אמנם כרגיל, אך הופרע כעבור שעה קלה: נשמעו יריות, צעקות ויללות. נודע לנו כי אחד הפועלים, מומחה במקצועו, התחנן לפני האוברלויטנאנט מאלוצקי, האחראי לאקציה, שישחרר מהטרנספורט את אחותו, וירשה לה להשאיר בגטו. על "חוצפה" זו ירה בו הקצין והרגו. ועוד נודע לנו שכל החולים המאושפזים בבתי החולים השונים, הוצאו בכוח לחצר, ומי שלא היו מסוגלים ללכת – נרצחו. כדי לבדוק אם לא נותרו ילדים בביתם, ערכו הגרמנים חיפוש בכל דירה. כל ילד ואף תינוק שהשאירו אותו שם הוריו – נורה במיתו...

יצאתי החוצה כדי למצוא את בעלי, ולהחליט על הבריחה דרך תעלת הביוב... אין ברירה, עלינו לרדת לתעלת הביוב. פתח הכניסה היה סמוך למקום שבו עמדו משמרות הגסטפו. מבלי לשים לב לסכנה הרחקנו מעט את העגלה הרתומה לסוס, שחסמה את הפתח והסתירה אותנו על ידי כך מעיני השוטרים,

פתחנו את המכסה וקפצנו פנימה. התעלה היתה גבוהה למדי, כך שאפשר היה להתקדם בה, אף כי בקומה כפופה. המים הגיעו רק עד לקרסוליים. עוד ארבע בחורים צעירים נכנסו לתעלה בעקבותינו. כאשר החשיך העזנו לצאת דרך הפתח שנמצא בצד ה"ארי" של העיר. מיד פנינו לבית שבו אמור היה להימצא בנו הקטן, אך למרבה האכזה לא מצאנו אותו שם. ילדיו של שומר הבית יצאו לחפשו. התברר שבני הקטן עמד כל אותו היום ליד גדר התיל שהפרידה בין הגטו לבין החלק ה"ארי", ועקב אחר ההתרחשויות...

האקציה הסתיימה. הגטו היה שרוי בצער ובדכאון כי היהודים שנותרו ידעו באילו תנאים תת-אנושיים נשלחו קרוביהם: מאה בני אדם נדחסו לתוך קרון אחד נעול ומחניק, בלי אוכל ובלי מים... כך נמשכו חיינו בגטו, תוך פחד וחרדה, עד לחודש מרס 1943. בעלי קיבל הוראה להקים צריפים בבית העלמין היהודי שבפודגוז'ה-פלשוב, כי הגטו עמד על סף חיסול. הקצב שבו התנהלה העבודה לא התאים לדרישות האס.אס., כי אצה להם הדרך. נתמנה מפקד חדש, גאט, בריה אימתנית, בעל נסיון רב בחיסול מספר גטאות. הוא גזר גזירות חדשות, שהראשונה בהן היתה לסיים את הקמת הצריפים במהירות.

הימים היו ימי חורף ושלג כבד ירד. בבתים שבגטו היו קירות בנויים שהגנו איכשהו מפני הקור. שני חלקים היו לגטו: א' – בו התגוררו האנשים הכשירים לעבודה, ו-ב' – בו נמצאו החולים המיועדים להשלח באחד הימים לתאי הגזים. מדי שבוע הועברו כמה מאות אנשים לצריפים הבלתי גמורים, שלא היו ראויים כלל למגורים. לא היו בהם שום סידורים סניטריים, לא היו מים והחדרים היו קרים, ללא מערכת חימום כלשהי.

אחד הפועלים קנה בעיר כיכר לחם. על עבירה זו דן אותו גאט למוות. אנשי המשטרה היהודית בגטו נצטוו לקחת עמם חבלים, ועם שובו של האיש מהעבודה תלו אותו במחנה, לעיני כל הפועלים. על פי פקודת הגסטפו נצטוו כל היהודים תושבי העיירות שבסביבה להתייצב בתאריך הנקוב במקום איסוף שנקבע לשם כך.

* הטרנספורטים היו בלבלוץ.

** האקציה היתה ב-28 באוקטובר 1942 ולא בספטמבר.

ימים בגטו קרקוב (המשך)

מיד הופרדו הנשים והילדים מן הגברים, ונשלחו לתחנת הרכבת הסמוכה, ומשם, בקרונות בקר – להשמדה...

בעלי הצליח לצרף את דודי לקבוצת הפועלים שלו, ואני ובני יצאנו מדי בוקר לעבודה בעיר. בערב חזרנו לגטו. הודות לקשר עם החוץ, עלה בידי לשכור חדר אצל מכרה שלי נוצריה, בכסף רב כמובן. הצלחתי גם להשיג מצרכי מזון תמורת בגדים, זהב ודברי ערך אחרים שהיו עדיין ברשותנו, אותם מסרתי לאיכרים שבאו עם תוצרתם לאתרי הבנייה שבהם עבדנו. כך יכולנו אנחנו ותושבי הגטו האחרים להתקיים. על המשמר

בשער הגטו עמד שוטר גרמני צעיר, ואף על פי שראה את מעשינו, העלים עין ובכך היה לנו לעזר. עוד גרמני הגון היה בגטו ושמו לוקאס. הוא היה ממונה על קבוצת העבודה של בעלי, ולא אחת אמר: "את היהודים שלי אציל כל עוד זה יהיה באפשרותי"...

באוירה זו נמשכו חיינו במשך השבועות הבאים. גאט שם לב כי תושבי הגטו הולכים ונעלמים, ומיד הורה לסגור את הגטו ולהעביר את כל העובדים לצריפים בפלשוב. הדבר קרה ב-13 במרס 1943. כל הילדים וכל הבלתי מועסקים נצטוו להשאר בגטו. למחרת נרצחו כולם, לרבות שמונה מאות ילדים.

שוב ירדנו, בעלי, בני ואני לתעלה, כדי להגיע אל אותו חדר ששכרנו ברובע ה"ארי". דבר התעלה נודע בינתיים לרבים שיצאו דרכה וניצלו כמונו. לרוע המזל נתגלו אחדים מהם על ידי השוטרים הפולנים, שהחזירו אותם לגטו. התוצאות היו חמורות: תוך שעות ספורות נאטמו פתחי התעלה והיהודים שנלכדו בתוכה גוועו ברעב. ליד שני הפתחים, בזה של הכניסה ובזה של היציאה, הוצבו החל מאותו יום משמרות כבדים, ואיש לא יכול עוד להינצל בדרך זו.

שפרה וסטרייך, פרק זכרונות התפרסם ב"משואה" כרך י"א אפריל 1983

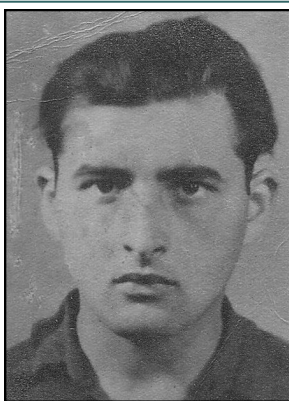
משפחת שפרבר הקרקובאית

גרשון גוסטב שפרבר, רעייתו אנה חנה לבית לבקוביץ וחמשת ילדיהם שנולדו בעשור השני של המאה העשרים, גרו לפני המלחמה ברחוב יסנה 6 שברובע פרדניק ביאלי (Pradnik Bialy). אב המשפחה פרנס את משפחתו מעסקיו במסחר.

גרשון, שהיה בן למעלה מ-50 עם פרוץ המלחמה, נשלח מגטו קרקוב לאושוויץ, ונרצח. רעייתו הצליחה להשאר בגטו תקופת מה בזכות העובדה שהבת גינה, שעבדה כמזכירה מטעם הגרמנים, הצליחה לחלצה פעמיים מרשימות המוות. בפעם השלישית כשלה גינה, והאם נשלחה אל מותה באושוויץ.

הבן הבכור טוביה שפרבר (טובק), בוגר הגימנסיה היהודית בקרקוב, עלה ארצה לפני המלחמה, במטרה ללמוד באוניברסיטה העברית בירושלים. הוא התנדב לבריגדה היהודית, לחם נגד הנאצים באיטליה, היה חבר בהגנה, והשתתף בקרבות לשחרור ירושלים במלחמת השחרור. חי בארץ עד יומו האחרון.

הבת רגינה (אירקה) סיימה את לימודיה בגימנסיה המסחרית בקרקוב, התחתנה עם אוסקר איסלר, ובזמן המלחמה עברו יחד ללבוב ומשם הוגלו לסיביר ע"י

הנריק (הנק) שפרבר

השלטון הרוסי, כך ניצלו במלחמה. אחרי המלחמה חזרו לקרקוב וחיו שם עד העלייה ארצה בשנת 1950.

הבת גינה למדה בגימנסיה בקרקוב התחתנה עם קובה הלברייך, אשר אחיו, ברוך (בנק) הלברייך היה ממפקדי קבוצת "איסקרא", יחד עם צבי (השק) באומינגר ומירה גולה. גינה הועברה לאושוויץ, ושם, בזכות הידע שלה בגרמנית והופעתה המרשימה עבדה שם כמזכירה ושרדה את אושוויץ. בעלה קובה התחבא בבונקר בקרקוב וניצל. אחרי המלחמה היגר הזוג לברזיל. כל חייה היתה גינה פעילה ב"יד ושם" בברזיל ועשתה רבות להנצחת השואה.

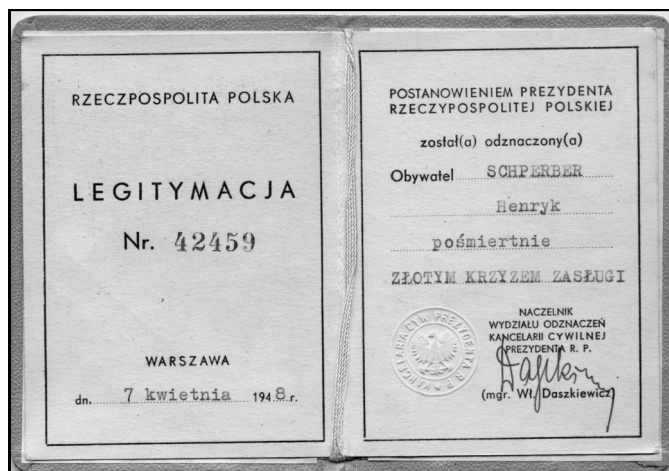
הבן רומק שפרבר היה בן הזקונים של המשפחה והיה נער כשפרצה המלחמה.

הבן הנריק (הנק) למד בגימנסיה בקרקוב, היה פעיל בקבוצת המחתרת היהודית "איסקרא" והשתתף, בפעולה ב-22 בדצמבר 1942, הידועה בשם "ציגנריה", שבה הותקף בית הקפה שבו נהגו קצינים גרמנים לבלות את עיתותיהם. הפעולה היתה מוצלחת, ומספר גרמנים נהרגו ונפצעו. אך גורלם של רוב החברים שביצעו את פעולות המרי לא שפר עליהם, ורובם נלכדו, יש אומרים שכתוצאה מהלשנה.

תוך זמן קצר נלכדו כל חברי הנהגת "איסקרא". באמצע פברואר 1943 נאסר ונורה הנק שפרבר. בנק הלברייך נלכד ב-19 בפברואר 1943. סוכני הגסטאפו שמו עליו מארב, וכדי לא ליפול לידיהם, זרק רימון ונהרג. גם רומק, בן הזקונים של משפחת שפרבר מצא את מותו כתוצאה מההלשנה.

לאות הוקרה על מעשה הגבורה הוענקה להנריק, לאחר מותו, בשנת 1948, מדליה "צלב הזהב" של ממשלת פולין, וזו נמסרה על ידי האחיות רגינה וגינה למוזיאון לוחמי הגטאות.

**אלכסנדר איסלר
בן רגינה שפרבר-איסלר**

**תעודת ההוקרה להנריק שפרבר הי"ד
תודה לארכיון בית לוחמי הגטאות**

המליציה היהודית

מאיר בוסאק מספר, בספרו "בין צללי עיר" על המליציה היהודית ועל ההשתתפות היהודית במרד הפולני. וכך הוא כותב:

"ראיתי אותם בכיכר הגדולה של קז'ימייז' בקרקוב כאשר התקיימו ימי השוק פעמיים בשבוע. לבושים במדים תכולים של חיילים אוסטריים, החזיקו רובים ואקדחים בידיהם. הכיכר היתה מלאה באלפי גויים, שהביאו עמם שקים דחוסים בחפצים שונים למכירה. החיילים האלה היו אנשי המליציה היהודית, שהתארגנה בתום מלחמת העולם הראשונה.

הצבא האוסטרי התפרק. שלטונות פולין המחודשת טרם הוקמו, ובין לבין שרר תוהו ובוהו בארץ. עבריינים ואנשי האספסוף ניצלו את המצב ופשטו בפוגרומים, בשוד, בביזה וברצח בעיירות שבסביבת קרקוב.

אותו יום ראיתי את אנשי המליציה היהודית בבדקם בשקי הגויים. הם הוציאו מהשקים חפצים שונים כשטריימלים, קפוטות, תשמישי קדושה. ברור היה, שאלה נבזזו מהיהודים. ברור היה, שגם חפצים אחרים, שהיו באותם השקים כשמלות נשים ובגדי גברים באו מהביזה. אנשי המליציה החרימו את החפצים, והגויים, שאך לפני ימים אחדים הפילו פחד בגרזנים וסכינים שבידיהם על היהודים, עמדו דמומים בדחילו מול היהודים, המצויידים בנשק חם, והרשו לחפש בכליהם.

הייתי בן שש, התבוננתי על "גיבורי ישראל". משמיעת שיחותיהם של המבוגרים ידעתי פחות או יותר במה מדובר כאן. שמעתי והייתי מלא גאווה...

והנה קטע מזיכרונותיו של יעקב ביליג, אדם חילוני, קצין בצבא האוסטרי, שארגן ועמד בראש המליציה היהודית בקרקוב בשנת 1918:

"רוב רובם (של המתנדבים למליציה) מזוקנים ולבושי קפוטות שחורות, ארוכות! אלי בשמים! אלה חיילי! דוקא לא צעירים, לא מתקדמים; דוקא המבוגרים והאדוקים ראשונים להגנה ובהמוניהם ובלהט שכזה!... הרי אותם היהודים ממש, שלא נרתעו משום אמתלא ואמצעי כדי להשתמט משרות בצבא הקיסר ירום הודו! הרי הם אותם היהודים. הם עומדים פה ומחכים בתור, להרשם להגנת יהודים עם נשק ביד... נרשמו למעלה מששת אלפים..." (מתוך ספר קראקא).

רבים מהמתארגנים במליציה היהודית באו משורות המשוחחררים או החוזרים ממלחמת העולם הראשונה, בה השתתפו כחיילים אוסטריים. רבים היו מהנוער הציוני והבונדאי. כאמור, בראש המליציה עמד יעקב ביליג ולידו הד"ר אדלר, המהנדס רוזה ואלסטר. הללו הצליחו לאסוף נשק מיהודים, ששבו מהמלחמה, ולקנות אקדחים ורובים מהפולנים, חיילים לשעבר. מלבד נשק חם זה אגרו הם מוטות ברזל ומקלות עץ.

המתגייסים חולקו לשני סוגים. האחד, חיילים בפועל, שכירים ותיקי מלחמה, שעליהם היה להיות מוכנים תמיד לפקודת המטה. אנשי הסוג השני היו חייבים להופיע מספר שעות בשבוע, ולשמור על הסדר בקז'ימייז'.

מהמגוייסיים הצעירים, רובם חיילים לשעבר, הורכבו פלוגות מצוידות בנשק חם. הללו היו נשלחים לעיירות הסביבה כ-בוכניה, וויליצקה, טשביניה, בהגיע ידיעות, שהאספסוף המקומי מתכוון לערוך פרעות ביהודים. בהתנגשויות עם הפורעים נפלו קורבנות אחדים מאנשי

**הרב דב בער מייזליש 1870-1798
ערך תפילה בבית הכנסת הישן להצלחת מרד 1846**

המליציה היהודית. גם ההלרציקים - חיילי הגנרל הפולני, האנטישמי יוזף האלר, שהיו ידועים במעשי שוד ובגזירות זקניהם של היהודים, ניסו לפרוץ לקז'ימייז', אך נתקלו בכוחות המליציה היהודית, ובהשאירם, לפי עדויות, 18 פורעים פצועים והרוגים, נאלצו לסגת...

בארכיון הקהילה היהודית בקרקוב ובארכיון העיר נתקלתי במסמכים, המספרים על הנכונות הפיסית של יהודי העיר לשרת ביחידות צבאיות או פרהצבאיות עוד בשנת 1830.

כשפרץ בפולין הקונגרסית מרד הפולנים נגד רוסיה, התכוונו מנהיגיו לשמור על אייחזרותה של הרפובליקה הקרקובית בו, תוך חשש ששלוש המעצמות שכבשו וחילקו ביניהן את פולין, ינצלו את ההתערבות הזו ויחסלו את הרפובליקה, שריד עצמאותה של פולין.

הגנרל כלופיצקי, הדיקטטור של המרד, שלח הוראה מיוחדת ברוח זו לנשיא הסנט של הרפובליקה הקרקובית, הרוזן וודיצקי, לשמור על השקט בעיר. הוקמה אז גווארדיה - משמר עירוני. לשרות בגווארדיה זו נקראו בעלי נכסי דלא ניידי, סוחרים, תעשיינים בגיל 18-60. רק חלק קטן מהם קיבלו נשק חם. היתר חייבים היו להצטייד כפי יכולתם. מדים לא קיבלו אנשי המשמר, וצוינו רק בסרטים כחולים.

הגווארדיה היתה מורכבת מ-4 פלוגות, מחלקת אקדמאים ופלוגת מבוגרים. בקז'ימייז' היהודית הוקמה גווארדיה יהודית. למפקדה מונה נתן רוזנפלד, שהקים ב"עיר היהודים" שלוש נקודות משמר, ולכל לילה קרא שלוש קבוצות מתושבי המקום לשמירה. במוצע שרתו בכל משמר 11 אנשים. הם היו מצויידים ברובים אחדים, בחרבות, כידונים, מקלות ואלות.

(המשך בעמוד הבא)

המליציה היהודית (המשך)

אך המרד לא האריך ימים. אחרי עשרה ימים הוא דוכא. גורלם של המורדים היה כגורל הפולנים המורדים. בחלקם נאלצו לעזוב את קרקוב ובחלקם (וולף, וארשאואר, גיידיץ, פונק, רוזנצווייג, קשפיצקי ואחרים) נאסרו ונשפטו למאסר.

גם בפרוץ המרד בפולין הקונגרסית בשנת 1863 השתדלו המתקוממים למשוך את הציבור היהודי של קרקוב למאבקם. הנה קטע מכרוז המפקד הראשי של חילות המורדים במחוז קרקוב:

"...גם אתם, האחים היהודים, שימו לב לכך, ששוויון הזכויות שלכם כתוצאה ממאמצי האומה בשנתיים האחרונות, מעמיד אתכם במישור אחד עם כל האזרחים. לכן התקפותיו של האויב על האחדות שלנו, עליכם להשיב: גם אנו פולנים! לכן, כל מי שיכול, חייב עכשיו לעזור למולדת. אחי היהודים! לכו בעקבות האלוף ברק מקוצק, ובאחדות ובשלום תמצאו את העצמאות ואת החופש של המולדת המשותפת שלנו - ובכן, אל הנשק, אחים, אל הנשק!"

ומה היתה תגובתם של יהודי קרקוב לקריאה זו? על גביית כספים למען המרד נאסרו מנהל בית החולים היהודי בינפולד ובתו. בגנו של רוזנצווייג נחשף מחסן נשק המורדים. במשך חדשים הוחזק בבתי מאסר הצבא מי שהיה אח"כ דיקן האוניברסיטה הקרקובית — לאון בלומנשטוק. במחנהו של מפקד המורדים באויצוב, שבו התרכזו המורדים מקרקוב והסביבה, היתה פלוגה של יהודים, שכוננו "הקרקוסים היהודיים". 284 מיהודי גליציה נשפטו על ידי בתי המשפט הצבאיים,

מתוך 284 גזרידין של בתי משפט צבאיים, שהצליח כותב שורות אלה לאסוף, והנוגעים ליהודי ועל 16 מיהודי קרקוב הוטלו עונשים: באזעס וולף - 4 חדשים בכבלים; באנד אבא - חודש מאסר; גולדברג יוסף - 3 חדשים מאסר עם כבלים; גינטר וולף - חדשים מאסר עם צום פעם בשבוע וכבלים; גנגל שמואל - 14 ימים מאסר; ד"ר יעקב דרובר - שלילת הדרגה האקדמית ושנתיים מאסר; ולנר ליב - מאסר חקירה נחשב לו כעונש; לוי יוליוס - 4 חדשים מאסר; ליבן ברנרד, קצין גבוה של המשמר הלאומי - חמש שנים מאסר חמור; פליישמן נחמן - חדשים מאסר עם צום פעמיים בשבוע; פליישר ויקטוריה - שבועיים מאסר עם צום פעמיים בשבוע; פרייליך שמואל - שנה מאסר חמור; קופליק נתן - 4 חדשים מאסר; קליין אליהו מאוריצי - חודש מאסר בכבלים; ריגלר משה - חדשים מאסר; רימלר דניאל - 4 חדשים מאסר.

יש לזכור שהמרד לא היה מכוון נגד אוסטריה השופטת אלא נגד רוסיה, ובין שתי המעצמות קיימת היתה מתיחות ועוינות בשל התחרות שביניהן על ההשפעה בחצי האי הבלקני. האוסטרים ראו באהדה את פעולת המורדים עד שדובר בפולין על הזמנת הארכידוכס האוסטרי מקסימיליאן לכסא מלכות פולין, שתקום. גם לאחר זמן, כשבלחץ רוסיה נאלצו האוסטרים לאסור את פעולת המתקוממים בגליציה, התבוננו שלטונות גליציה על הפעולה בסלחנות.

אין ספק, שלא כל המשתתפים במרד נתפסו על ידי השלטונות האוסטריים, ואין ספק שלא את כל גזרי הדין, שהוטלו בעניין זה על יהודי קרקוב הצליח כותב השורות האלה לאסוף.

כפי שנמסר בדו"חות, ששלח רוזנפלד לממונים עליו, בשומרם על הסדר ב"עיר היהודים" הצליחו אנשי הגווארדיה היהודית לתפוס גנבים, שבאו מחוץ לעיר היהודים ורצו לפרוץ חנויות, ובריונים, שבנצלם את מתיחות התקופה, רצו לסחוט כספים מיהודים. הם השתלטו על פרחחים, שניפצו חלונות בבתי יהודים, על שיכורים מתפרעים במסבאותיהם של יהודים ועל לוחמים-מורדים, שחזרו מפולין הקונגרסית והתכוונו לגרום בפרובוקציות להצטרפות הרפובליקה הקרקובית למרד. מספר היהודים, המגויסים בקז'ימייז' היה בדצמבר 1830 - 1,926 אנשים ובפברואר 1831 - 960 אנשים.

בפברואר 1846 פרץ בקרקוב מרד נגד האוסטרים. לפי תוכנית מארגניו היה המרד אמור להתפשט בערי גרמניה, הונגריה, איטליה, ובשל מגמתו הסוציאליסטית היה צריך להקיף את כל אירופה. ברם התכנית נודעה לשלטונות ואלה דיכאו את ההתמרדות באיבה. רק בקרקוב פרץ המרד.

תיכף אחרי תפיסת השלטון הוציאה ממשלת המורדים כרוז "אל האחים היהודים" ובה הכריזה: "המהפיכה מקבלת אתכם לחיק החברה, מבטיחה לכם, כלאחים שבאותה הארץ, זכויות אנוש. היא מקבלת אתכם כבני המולדת, הראויים לשיחרור ולחופש מוחלט".

ב"יומון הממשלה" פורסם אז מאמר, בו הוכיח המחבר, שרק עכשיו הגיעה שעת השוויון ליהודים, ואלה כאסירי תודה, חייבים להפיץ את רעיון מילוי שאיפות הממשלה והעם הפולני ולשרת את עניין הכלל. יש להקים ועדה, שתקבע את מספר היהודים, המסוגלים לשרת צבאי, כי ידוע, שיש יהודים רבים, המוכנים להקרבה עצמית.

בתשובה לכרוזי הממשלה המהפכנית, התכנסו המוני יהודים בבית הכנסת הישן, בעת שהרב דב מייזלש ערך תפילה להצלחת המרד. בתארו את אירועי המהפכה הקרקובית, העלה הרב את גודל השעה, קרא לגבורה, להתמדה ולהקרבה עצמית.

אחר כך נאם היהודי ד"ר מאוריצי קשפיצקי (מרדכי היילפרין), מזכירו של הרב ומזכיר הוועד היהודי. קשפיצקי תיאר את הרדיפות, שעברו על היהודים בימי כיבוש שלוש המעצמות, הזכיר את עומס המיסים, שיהודי קרקוב נאלצו לשלם, את סגירת היהודים ברובעם הצר וכו' וכו' לאחר מזה העלה על נס את הכנסת האזרחים, שגילתה פולין לגבי היהודים, כשאלה גורשו מארצות אירופה המערבית, את הזכויות שהוענקו ליהודים בפולין, ולסיום קרא להשתתפות היהודים במאבק למען פולין.

כשנסוג הצבא האוסטרי, שעבר את גשר העץ מעל לנהר הוויסלה, תרמו היהודים מזרונים לשריפת הגשר, כדי להקשות על האוסטרים את חזרתם. בעזרת הרב סמל סקורופקה אסף הרב מייזלש נשק וכסף ורשם את המתנדבים היהודים, המוכנים להצטרף למתקוממים. רבים מיהודי קרקוב הצטרפו. על פעולתם כתב בזיכרונותיו הקצין האוסטרי לואי סטארוסט: "רבים מהיהודים המתקדמים השיגו נשק ונלחמו בגבורה של המכבים. על כן נאסרו רבים מהם ונחקרו. בין אלה היה הרב מייזלש".

היהודים בגטו קרקוב נאלצים לעבור ממקום למקום

כיכר גיבורי הגטו בפודגוז'ה

בשנת 2003 פנתה עיריית קרקוב בבקשה לקבל הצעות לתיכנון מחדש של כיכר גיבורי הגטו, שבמשך עשרות שנים הייתה מוזנחת ועלובה. משרדם של פיוטר לויצקי וקז'ימייז' לאטק זכו במכרז, וכל מי שמבקר היום בכיכר גיבורי הגטו (שנקראה בעבר כיכר זגודי) מכיר את עשרות הכיסאות הפזורים במקום.

לפני מספר חודשים ביקר בארץ האדריכל פיוטר לויצקי, ובמהלך ביקורו הרצה גם בפני מדריכים לפולין, על פי הזמנת המכון הפולני, ועו"ד שי שגב רשם את עיקרי ההרצה:

שני האדריכלים הצעירים, לויצקי ולאטק, לא הכירו את ההיסטוריה של יהודי קרקוב וגורלם, ועל מנת להגיש הצעה לתיכנון מחדש הם התחילו ללמוד על ההיסטוריה של המקום, ובמיוחד תפקידו בזמן קיומו של הגטו בפודגוז'ה, והגירוש. השניים צפו בתמונות ובסרטים, קראו על הגורל של יהודי קרקוב, שהיוו רבע מתושבי העיר, וקראו את ספרו של תדאוש פנקייץ', הרוקח מבית המרקחת 'תחת הנשר' אשר נשאר בגטו עד לחיסולו.

לשניים הוברר כי הכיכר היוותה מקום מעבר – מעבר של היהודים מקז'ימייז' לגטו בפודגוז'ה, מעבר מגטו א' לגטו ב', מעבר מחדר מגורים אחד לאחר, ובנוסף בכיכר רוכזו היהודים לפני שילוחם ברכבות בקר אל מותם במחנה המוות בלז'ץ. הכיכר היתה שם בכל המעברים הללו. היהודים עברו דרכה בכל שלב, ובכל מעבר כזה איבדו עוד ועוד רכוש, ולאחר כל גירוש נותרה הכיכר מלאה בציוד וחפצים. החפצים והריהוט הוזנחו בכיכר כי לא נמצא להם מקום בחדר הצפוף ממילא וכי הגרמנים הונו את היהודים והורו להם להשאיר את חפציהם בכיכר. בסופו של כל גירוש היתה הכיכר מלאה בחפצים – אך ריקה מאדם.

בפני המתכננים עמד אתגר נוסף שכן בשנת התיכנון, 2003, הייתה הכיכר חלק מהשכונה, והיה צריך למצוא פתרון אשר יחבר את העבר אך לא יפגע בהווה.

הכיכר כולה תוכננה כמייצג חזותי – הריצוף במקום שונה מהריצוף הכולל, ומדמה ריצוף עתיק, גבולות הגטו מסומנים באמצעות ריצוף שונה, ונעשה שימוש בחומרים ישנים, שמדמים את התקופה. בכיכר הוצבו כ-70 כיסאות, חלקם גדולים ודומים לפסל או אנדרטה, והאחרים קטנים יותר, כאילו כיסאות רגילים, עשויים מחומר זהה לכיסאות הגדולים. במקום "פוזרו" גם משאבות מים ופנסים, כהדמיה למקום שהיה בעבר. הכסאות פונים לכיוון הגטו ויש חפצים שפונים לכיוונים אחרים – לכיוון פלשוב שאליו גורשו מהגטו, ואחרים פונים אל האיזור שאליו נלקחו אלה שגזר דינם נחרץ במקום, ושם נורו.

סמוך לכיכר יש תחנות אוטובוסים, שתכנון היה חלק מהפרוייקט, ולויצקי אומר כי "אפילו אם אחד מאלף אנשים אשר יושבים על כיסאות אלה, כשהם ממתנינים לאוטובוס, יחשוב מדוע כיסאות אלה שונים ואולי ירהרר במה שקרה בכיכר לפני למעלה מ-70 שנים, דינני".

האדריכל הוסיף כי לכיסא יש משמעות רבה גם ביהדות וגם בנצרות. הכיסא הוא החפץ הקרוב ביותר לגופו של האדם, ובא במגע משמעותי עם חלק גדול מהגוף. לא ניתן לשבת ללא כיסא. הכיסא הריק מסמל יותר מכל את האובדן, הריק. האדם הנעדר, שאינו יושב על הכיסא, מסמל שאנו ממתנינים למישהו, למישהו שאינו מגיע.

אשר למספר הכיסאות שהוצאו במקום: למספר אין משמעות, אומר לויצקי, אם כי שמע שיש אומרים שכל כיסא הוא כנגד אלף אנשים שגורשו, או שהכיסאות הגדולים הם סימן למבוגרים והכיסאות הקטנים, הפונקציונלים, הם סימן לילדים. לדבריו, אם אנשים מתחברים יותר לעבר באמצעות אמירות כאלה הרי אין כל בעיה. למתכננים לא הייתה כוונה כזאת.

חפציפ זרוקים בככר לאחר אקציה בגטו

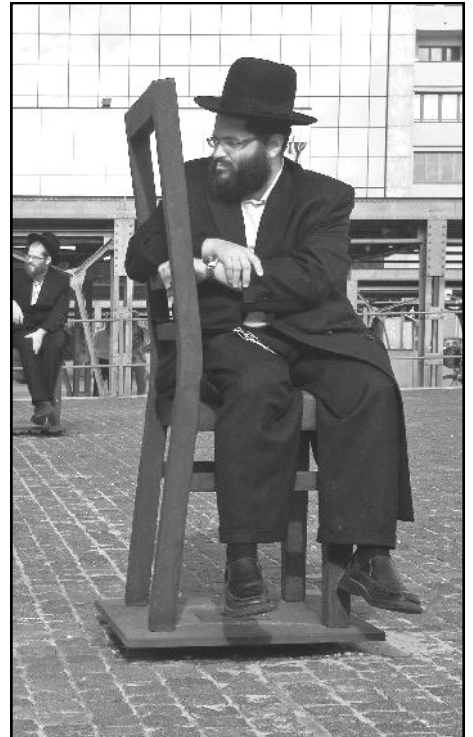
כיכר גיבורי הגטו (המשך)

לאחר חנוכת הכיכר החדשה נשמעו דעות שונות ורבות לגבי המייצג. היו אנשים שלא רצו שבסביבתם תהיה תזכורת תמידית לשואה, אחרים טענו שהאנדרטה אינה "חזקה" דיה ותגרום לאנשים לעלוז בסביבת הכיסאות ולהצטלם עמם, היו שטענו שמוטב היה להציב אנדרטה של חפצים בגדלים שונים ובאי סדר, ולא כסאות מסודרים כל כך.

האדריכל לויצקי אומר כי הכוונה היא שבכיכר יהיו חיים והיא תהיה חלק מהמקום, כולל אפשרות להתכנסויות, ובכך יהיה שילוב בין עבר להווה.

החודש שונתה, זמנית, פניה של הכיכר, והכיסאות "לבשו" כיסוי עשוי עבודת קרושה – כמו מפות של פעם.

ספרים חדשים על קרקוב הכבושה ועל האישיה היהודיה

מרטינה גרנדז'קה-רייאק כתבה על חייה של האישיה היהודיה בזמן הכיבוש של קרקוב Kobieta Żydowska w okupowanym Krakowie (1939-1945), והספר ראה אור בהוצאת המוסד לזכרון לאומי.

הספר מחזיק כ-450 עמודים, וכולל מידע בנושאים: הקהילה היהודית בקרקוב הכבושה; האישיה היהודיה בקרקוב בתקופה שבין שתי מלחמות העולם; חיי המשפחה היהודית בתקופת הכיבוש הגרמני; האישיה היהודיה מול האתגרים של חיי היום יום; עבודתן של נשים יהודיות; החיים הדתיים של הנשים היהודיות ואסטרטגיית ההישרדות של הנשים היהודיות.

הספר Okupanci. Niemcy w Kraowie 1939-1945 (כובשים. גרמנים בקרקוב 1939-1945) ראה אור לאחרונה על ידי המוזיאון במפעל אמליה של אוסקר שינדלר בהוצאת מחלקת המוזיאונים להסטוריה של העיר קרקוב.

הספר נכתב על ידי מוניקה בדנארק וקת'לינה צימרר, וכולל פרקים על האדמיניסטרציה הגרמנית בתקופת הכיבוש של בירת הגנרלגוברנמנט, הצבא והמשטרה, תפקידן של הנשים בחיים החברתיים של הגרמנים, שרותי הבריאות והחינוך, החיים התרבותיים שהיו "לגרמנים בלבד" ועוד.

הספר המלווה תערוכה באותו נושא, כולל עשרות תמונות המאירות את סיפור החיים של הכובשים הגרמנים בקרקוב.

כיצד טיפלו בשנות השלושים בסקרלטינה*?

אינם נכונים להיום. בגלל דלקת כליות הפרשתי חלבון בשתן. טופלתי ב'כוסות זכוכית לוחטות' ('בנקס') וטיפולים אחרים... הרופאים היו די ספקניים לסיכויי החלמתי, ואמרו זאת להורי שביקרו אותי. איכשהו התגברתי, וכעבור שישה שבועות עזבתי את בית החולים. הביקורים בבית החולים לא היו ליד המיטה, אלא ליד חלון זכוכית, שדרכו יכולתי לראות את הורי ולדבר בסימני ידיים, מיוחד הדבקה."

*סקרלטינה בשמה העברי היא שנית. היום מטופלת באנטיביוטיקה.

פרופ' אלעזר שפירי ז"ל מספר בספרו "קורות חיי. מירוואלימסקה לירושלים" כי "בתחילת שנות השלושים חליתי בסקרלטינה, מחלה קשה מאוד והתייחסו אליה ברצינות רבה. אושפזתי בבית חולים לילדים ע"ש "לודוויק הקדוש", ברחוב קופרניקה. בביתנו עשו חיטוי יסודי, המשפחה הורחקה מהבית למשך יומיים. מהלך המחלה שלי היה קשה, חום שנמשך שבועות אחדים ולזה נוספה דלקת כליות..."

הם עשו לי טיפולים שונים שהתאימו לתקופה, ובוודאי

מדוע לא פעלנו?

יעקב וסרמן ז"ל מעלה בספרו "במריצת חיינו. סיפורו של ינק וסרמן שריד חויבה גורקה בפלשוב" את השאלה: מדוע לא פעלנו? ועל כך הוא משיב: "לפני בואם של הנאצים נחשפתי בבית ספרי לתופעות של אלימות כלפי וכלפי חברי מפני שהיינו יהודים. אז ראיתי בכך חוליגניות לשמה, וחשבתי שבכוחי ללמד את תוקפי לקח, ולסלק את הנגע."

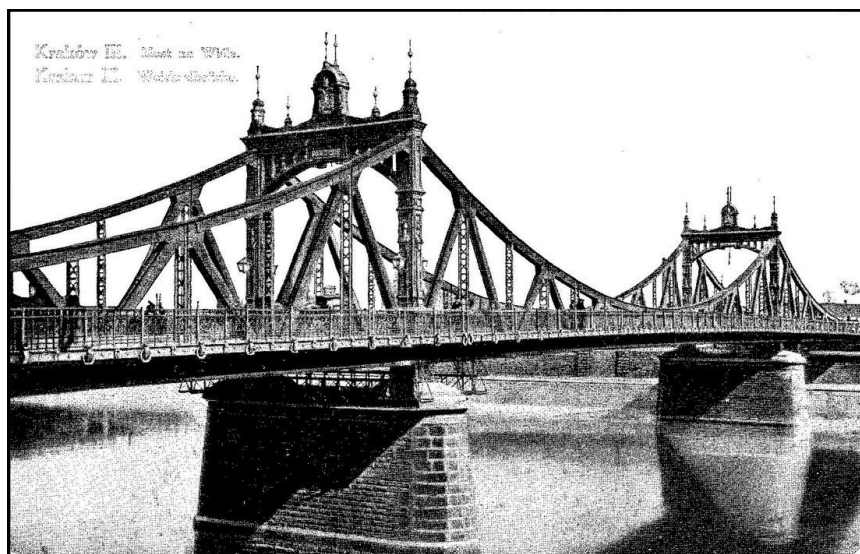
עכשיו הייתה עוצמתה של השנאה שגילו כלפני הגרמנים, וגם לא מעט פולנים, כה גדולה, עד שכלל לא עלה בדעתי להתנגד לה באופן אקטיבי. נראה שבגילי הצעיר לא הבנתי את מלוא משמעותה של הנבזות וההשפלה שנהגו ביהודים.

הגשר השלישי של קרקוב

בגלויה משנת 1916 צוייר/צולם הגשר שהיה הגשר השלישי של קרקוב, ונקרא גשר קרקוסה (Krakusa). גשר זה, אשר חיבר בין סטרווישלה לפודגוז'ה, נבנה בשנים 1909-1913. בשנת 1917 החלה לנוע עליו החשמלית.

לפני נסיגתם ב-18 בינואר 1945 פוצצו הכובשים הגרמנים את הגשר הזה, יחד עם עוד ארבעה גשרים מעל הוויסלה: גשר דמביקי, פילסודצקי, מוגילה וב-זאבלוצ'ה. על חורבות הגשר היפה נבנה, בשנים 1971-1968 כביש רגיל, שנקרא "מתקוממי שלונסק".

ד"ר דניאל קמפלר

תשלום מס בשר

מאיר בוסאק ז"ל כותב בספרו "בין צללי עיר" כי במאה ה-19 כוסו הוצאות הקהילה היהודית ממס הבשר, ששילמו היהודים בעת מסירת עוף לשחיטה או בקניית בשר בקר. את המס הזה הייתה הקהילה מחכירה.

גם יהודים של אכלו בשר כשר חייבים היו לשלם מס לקהילה, אתם היה החוכר עורך הסכם של תשלום מסויים.

אבלים על פטירתה של חברתנו

אלינה וולפגנג ז"ל

ומשתתפים בצער המשפחה

ועידת התביעות CONFERENCE ON JEWISH MATERIAL CLAIMS AGAINST GERMANY, INC.

Website: www.claimscon.co.il • דרך חברון 101, ירושלים 93480 • טל': 02-6712711 • פקס: 02-6712731

Beit Ha'umot, 101 Derech Hevron, Jerusalem 93480 • redisrael@claimscon.org

